

Weversplaats, Volderstraatje, Verwersstraat, Lange en Korte Putstraat (1)

Mensen met dezelfde of verwante beroepen vestigden zich in vroeger tijden vaak in dezelfde buurt. Dit had praktische voordelen, vooral als bepaalde voorzieningen buitenshuis nodig waren. Ook werd het in de hand gewerkt doordat men dikwijls verenigd was in een ambachtsgilde. Door concentraties van beoefenaren van hetzelfde beroep ontstonden vanzelfsprekend straatnamen die naar dat beroep verwezen. In de titel van dit stukje zijn er enkele genoemd die betrekking hebben op de vervaardiging van laken, dat in dit verband wollen stoffen betekent. De genoemde straten liggen dus niet toevallig in elkaars buurt.

's-Hertogenbosch had in de Middeleeuwen een bloeiende wollenstoffenindustrie. Deze industrie behelsde, tussen schaaap en lap, heel wat verschillende bewerkingen van de wol: schoonmaken, ontwarren, de vezels gelijk richten, spinnen, weven, noppen en stoppen, vollen, verven en scheren, om alleen de hoofdzaken te noemen. Het schoonmaken, het vollen en het verven vereisten de aanwezigheid van veel water in de buurt.

In Den Bosch hadden de wevers, de vollers en de verwers eigen ambachtsgilden, en daarmee – officieel tot 1629 – doorgaans directe invloed op het stadsbestuur en de stedelijke samenleving. Voorschriften van stadswegen en vanuit het gilde betreffende maten en gewichten, procedures en materialen, en strenge controles op de naleving ervan moesten de kwaliteit van de eindproducten garanderen.¹

De naam 'Weversplaats' zal bij de lezer weinig vragen oproepen, omdat ook nu nog iedereen zich wel een voorstelling kan vormen van wat weven inhoudt. Op enkele plaatsen in de Bossche schepenprotocollen waar de Weversplaats genoemd wordt, is ook

melding gemaakt van 'de ramen', bijvoorbeeld 2 januari 1443: 'twee lakenramen bij de stadsmuur'.² Dit slaat op houten stellingen waarop de wollen lapen gespannen werden, bijvoorbeeld om ze na het vollen, waarbij ze gekrompen waren, weer wat uit te rekken, of om ze te laten drogen na het verven, of voor een controle. De Weversplaats was niet de enige buurt van de stad waar geweven werd. Zo werd de Papenhulst ook 'Wevershuls(t)' genoemd.³

Na het weven moest de stof gevuld worden. Het doel van het vollen was de stof dichter en sterker te maken door vervilting, voller dus. De woorden 'vollen' en 'voller' hangen echter niet met ons woord 'vol' samen, maar hebben Latijnse voorouders: latijn 'fullo' is een voller, 'fullare' vollen. Om het laken te vollen werd het in een vollerskuip of

v-kom 'met voeten getreden', in vochtige toestand en vermengd met bepaalde chemische middelen, zoals aanwezig in urine – denk ook aan de Tilburgse 'kruikenzeikers' – en zogenaamde 'vollersaarde', klei ontstaan door verwerking van vulkanisch gesteente. Dit treden, door twee vollers in één kuip gedurende ongeveer twee dagen, was zwaar en vuil werk. De vollers – of 'volders', met invoeging van een -d-; vergelijk: Gelre werd Gelderland) – waren blijkbaar een ruw volkje. Een aanwijzing hiervoor is dat de meest uitvoerige gildenwet ten aan-

*Weversplaats, gezien in de richting van de Oude Hulst. Een foto van George Jansen afkomstig uit de collectie Roelands.
(Foto: Stadsarchief)*

Winter 1950: het Volderstraatje gezien vanaf de Kemelsharenhoek richting Oude Dieze. In de nacht van 23 op 24 mei 1940 werden veel huizen in het straatje door bommen verwoest. Een Engels vliegtuig moest zijn bommenlast kwijt en wilde die op het Bossche spoorwegemplacement gooien maar raakte uit koers. (Foto: Stadsarchief)

zien van het gedrag van de leden die van de vollers is: zij mogen geen valse getuigenis afleggen, moeten hun schuld in de herberg betalen, mogen geen aanstoot geven, geen oproer veroorzaken, niet stelen, staken, geen overspel plegen, niet hun overkleed verdobbelen, enzovoorts, meest dingen die niemand mocht en dus eigenlijk voor zichzelf spraken. Wanneer binnen Den Bosch het grootste deel van hun vuile werk, dat ze vermoedelijk in vrijwel naakte toestand plachten uit te voeren, overgenomen werd door volmolens, waarin het treden werd

vervangen door het mechanisch 'kloppen' met houten stampers, is niet duidelijk, maar het gebeurde waarschijnlijk in de loop van de vijftiende eeuw. Op Nieuw-Herlaar, bij Sint-Michielsgestel, werkte al een volmolen in 1340. Achter de Oude Dieze lag het 'Voldersgat', ongeveer ter plaatse van de latere 'grote hekel'; een 'volderstrap' gaf een gemakkelijke toegang tot het water.⁴ Na het vollen moesten de weefsels en de kuipen schoongespoeld worden, wat veel geschuim veroorzaakte, reden waarom de omgeving van het Voldersgat en van het Volderstraatje ook wel *Schuimoord* heette.⁵ Waarom de Verwersstraat logischerwijze wèl, maar het Volderstraatje onlogischerwijze niet een dubbele s heeft gekregen, is mij niet duidelijk. (wordt vervolgd)

Weverswerkplaats, een gravure van Cornelis Dankerts (1600-1656)

Noten

- 1 Over de Bossche lakennijverheid heb ik mijn gegevens ontleend aan P.Th.J. Kuijter, *'s-Hertogenbosch. Stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629* (Zwolle/'s-Hertogenbosch 2000), passim; L. Adriaenssen, 'Kleur voor Tilburgs laken. Lakenververijen in stad en Meierij van Den Bosch en in Breda in de zeventiende eeuw', in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 16, 1999 ('s-Hertogenbosch 2000) 160-245; J.H. Hofenk de Graaf, *Geschiedenis van de textieltechniek. Een drieluik* (Amsterdam 1992), Eerste luik. De lakennijverheid van 's-Hertogenbosch in de vijftiende en zestiende eeuw. Techniek en organisatie, p. 7-81.
- 2 Gemeentearchief 's-Hertogenbosch (GAHT), fiches op straatnaam met aantekeningen uit de Bossche Schepenprotocollen.
- 3 *Enige aantekeningen van straten in Den Bosch* van F.W. Smulders, d.d. 2 februari 1970 (GAHT).
- 4 A.F.O. van Sasse van Yssel, *De voorname huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch*, 3 delen ('s-Hertogenbosch 1910-1914; reprint 1975), II 250; GAHT, Rechterlijk archief, Schepenprotocol d.d. 23 aug. 1465.
- 5 Schepenprotocol d.d. 22 maart 1455; huis etc. op 'Schumenoirde'.

